

kevés szerencséje van a maga Lohen-grinjével: csalódik a szerelmi szenvedélynek már küszöbén, el is bukik ezen a küszöbön, anélkül, hogy az igazi szenvedély-szentélyébe csak be is léphetett volna, de életét örökre megmérgezte, a régi világába visszavezető hidat felégette maga után: a céltalanná rontott életből a halálba menekül.

Elza lelkének analitikus rajza a regény legnagyobb erőssége, igazán szólva talán egyetlen értéke. Ebben a rajzban diadalát üli Schöpflin legigazabb költői ereje: a lélek redőibe való finom behatolás, az idegek játékának apróra megfigyelése s diszkrét előadású, előkelő egyszerűségű megmutatása. Hősnőjében a «sodródó lélek» egy érdekes változatát ragadja meg és tárja fel, érett írói tudással és biztonsággal. Regényének kivált első felében, az aszszonyt egyre jobban nyugtalanító s végül egészen lenyűgöző szenvedélyrajzában Schöpflin talán a legkülönbet érte el eddigi szépirói pályáján. Ezt a szakaszt Schöpflin, a költő, bizvást benyújthatja a kritikus Schöpflinnek: állja a kritikát, még a magasigényt is.

De a regény egésze mégsem eléggé meggyőző. Mi ennek az oka? Főleg az, hogy Elzának nincs egyenrangú játék-társa: Bélteky, a női szívek félelmetes orzója, elnagyolt alak, súlya csak addig van, míg ismeretlenül igazgatja Elza képzelmet s amíg mások beszélnek róla: mikor a balatonfüredi részben előtérbe lép, elhalványul, mintegy nem képes helytállni a renomée-jáért. Itt baj, hogy Schöpflin belőle is csak annyit vázolt fel, «amennyi elkerülhetetlen», sőt igazában még annyit sem. Ez az alak inkább csak az író agyából él, semmint a múzsa sugalmából. Az egymás karjába kárhoztatott emberpárnak dialógusaiban nincs valódi vérkeringés, sem a vágy, sem az idegenkedés szava nem kap erősebb drámai reliefet: érdeklődésünk épen ott lanyhul, ahol ragadtatnia kellene a tragikai kifejlés felé. Schöpflin nem a páthosz embere, de ha tragédia felé tört, regénye magaslatán mégis csak szorosabbra kellett volna fognia a szálakat, miket az elbeszélés első felében finoman megvont, de azután erőteljes, merész koncentráció helyett rendre szabadjára hagyott. Két nőalak, mindkettő Elza bizalmasa: a zsidó primadonna, Romhányi Elvira, meg a ferde vonzalmú szenvedélyes gentry-barátnő, Vezekényiné, volna

hivatva a tragikai fordulón erősebb lökést adni Elza «sodródás»-ának, ezek állhatnának afféle balatoni «jégtörők»-ül, mikén a háborgó asszonylélek átcsap, csakhogy ezek a barátnők is inkább csak az író elgondolásában élnek, semmint a regény saját levegőjében: minden újszerűségük mellett is alapjában hideg észproduk-tumok. Elza tragédiája voltaképp fiziológiai szerencsétlenség, idegrendszerének balsikerű teherpróbája, de tragédia csak akkor, ha minden «szomorú végű» elbeszélés az. Tragédia a Bovaryné sorsa, de nem az az Elzáé.

Az a szeretet, miről Schöpflin említett újszgyilatkozatában beszélt, mindenesetre megérzik munkáján: úgy-szólván minden részletén odaadó gondaldolgozott, de a részletek közül elszabadult azok magasabb foglata: a «tisztán lélektani alapon» nyugodt s könyörtelenül beteljesülő tragédia.

Hogy a könyv olvasmányok élvezetes, hogy írói berendezése nemesen tiszta, hangja pedig okos és úri ízlésű: mondanom is felesleges. Ennek a hangnak csak helyell-közzel van némi — kritikus mellékszövege. «Maga is velem jöjjön a szerelem *dimenzióiba*» — mondja egy helyütt Elzának Bélteky. — «Mindez az apró-cseprő vesződség és gond... most mint valami *koncentrált* lidércnyomás nehezedett rá» (Elzára). (Elza) «ezzel a nyugodt *kordialitással* olyan *atmoszférát* teremtett, amelyben Kiss tanár kezdte nem jól érezni magát.» Mindez egy kissé «műszavas» regényírás, erősen emlékeztet arra, midőn Schöpflin nem a *maga* regényének alakjairól beszél, hanem a máséiról — bírálói minőségben.

Rédey Tivadar.

Hollós István dr.: *Búcsúm a sárga háztól.* A sárga ház az elmegyógyintézet, amelynek falaihoz egy csomó romantikus színezetű, közkeletű képzet tapad, amilyenek az épelmével örültek közé zárt gazdag örökös, a brutális ápoló, a kényszerzubbony, a dühöngők cellája és egyebek. *Hollós István dr.* könyvében elmondja, hogy mint a legtöbb ilyen közkeletű fogalom, amely a tömegek olcsó romantikát követelő vágyainak megfelelően alakult ki, ezek a képzetek is tévesek, hazugok és egyúttal károsak is. Az egészséges ember rácsok és falak mögé zárja a beteget és úgy bámul be rá a fal repedésein át, mint valami veszedelmes vadállatra, amelyet féken kell

tartani, hogy közben megnyugodva érezze a maga egészségét. Az elválasztó falak azonban elmebeteg és egészséges ember között a valóságban nincsenek meg. Ki tudná megmondani, hogy hol végződik az egészség és hol kezdődik a betegség, hogy különböző viszonyok között, különböző környezetben kit tekintünk elmebetegnek, kit pedig egészségesnek? Az elmebeteg ugyanott sérült meg, ahol valamennyien többé-kevésbé sebet kapunk, betegsége a kultúra és a társadalmi rend hazugságai által elnyomott ösözstönök lázadása. Az elmebeteg tulajdonképpen nem elveszett ember. Van segítség és van gyógyulás, a beteggel meg kell ismételtetni jó elrendezésben azt a konfliktust, amelyből egykor végzetes sérüléssel került ki. A társadalom azonban nem ezt teszi: Fél a betegtől, kényszerzubbonyt húz rá és bezárja sokszázad magával a sárga házba, néhány orvos és ápoló felügyelete alá, akik a gyógyítás szempontjából tehetetlenek betegeikkel szemben, mert minden idejüket elfoglalja az örökös. A sárga ház a maga monotonijával, az összezárt különféle betegeknek egymást zavaró behatásával nem mozditja elő, inkább megnehezíti a gyógyulást; még inkább megnehezíti azonban a társadalom, amely gyanakodva fogadja, szinte visszakergeti a sárga házba a gyógyult beteget. Ez kétségkívül annyit jelent, hogy a köz jogos védelmével szemben a beteg jogos védelme elveszett és ez mélysegesen megdöbbentő, fájdalmas gondolat.

Hollós István dr. nagy részvétellel mondja el mindezt, hangját áthatja a meleg és emberséges szeretet a szerencsétlenek iránt, akikkel szemben a társadalom igazságtalan. Hirdeti az elmebeteg felzabálását a láncok és kényszerzubbonyok alól, amelyek mindig kegyetlenek és sohasem hasznosak s hirdeti, hogy a sárga háznak el kell pusztulnia a föld színéről, hogy emberségesebb és tudományosabb intézménynek adja át a helyét. A könyv már első mondataival megtalálja az utat az olvasó legjobb érzéseire, megkap, meghat és gondolkodásra készítet. Finomérzésű embernek, intelligens olvasók számára írott könyve, amelyben meglepő a feltűnően erős írói érzék. Ez Hollós István dr.-nak, tollára mindig megfelelő, teljes értékű kifejezéseket ad, amelyekkel biztos és fokozatos kifejlesztésben, szinte teljes

pontosággal tudja közölni gondolatait. Nyugodtan ajánlhatjuk mindenkinek, aki meg tudja becsülni az őszinteséget, az igazságot és az önzetlen ember-szeretetet.

Thury Lajos.

Révész Béla munkái: I. Újra és mindig. II. Proletárok. (Athenaeum.) Két kötet, de lehetne öt is, vagy egy, megtöltve ezekkel a mindig egyforma és rövidségükben is unalmas történetekkel. Csodálkozva keresem bennük a sokat emlegetett újszerűséget és a valahai eredetiséget. Vajjon ez a bántón, üresen, céltalanul zakatoló stílus, a mondatok értelmetlen habzása volt az új, vagy az álszimbólumok, torzítógasztott képek, kisiklott hasonlatok serege, vagy a lépten-nyomon ügyetlenül elárult, sohasem művészien ábrázolt tendencia, vagy a témák brutális tartalmatlansága? Képzelnék el egy exaltált riportert, aki zokogva, halálos kétségbeeséssel és fenséges daccal írna le minden lúgkőöngyilkosságot és vilamoselgázolást. Valahogy ilyen benyomást kelt Révész Béla sorstragediákká súlyosított napihíreivel. A tüdővész lelkiismeretesen pusztít, a gépek szorgalmasan öldökölnek, a szenny fáradhatatlanul terjed írásaiban; emberei percig sem pihenhetnek, pillanatra sem élvezhetik az életet, könyörtelenül letörli a mosolyt az arcukról, betegségeket plántál beléjük, elcsúfítja a külsejüket. Ő, a gyöngéd szívű ember, aki csak szerencsétleneket akar látni maga körül, hogy szánakozhassék rajtuk. Kórházakat látogat és szörnyűködik, hogy mindenki beteg. Nem apostol, nem prédikátor, nem forradalmár; filantróp. Szenvedőket vigasztal gyötrelmes képeivel és társadalmat javít. Mennyivel igazabb Kassák rajza munkástársairól, és mennyivel érdekesebb Nagy Lajos ábrázolása a társadalomtól elrugaskodott «vademberről». Mindkét író a szocializmus hívője és hirdetője, de formálókészség szakítja át bennük a papiroselméletet. Révész Béla írói látását elhomályosítja patakzó könnyei. *h. g.*

Sárközi György: Váltott lélekkel. (Athenaeum.) Második kötetével lép ezúttal nyilvánosság elé a fiatal költő, kinek művészi fejlődését gondos figyelemmel kísérik legújabb líránk érdeklődői. «Váltott lélekkel» ezúttal, mondja a kötet furcsa címe, mert valóban, sok mindent váltott és változtatott a költő önmagában első vallomástétele óta.